

Direktkrav mot försäkringsbolag vid skadelidandes hemmaforum i annan medlemsstat

av Carolina Saf

Carolina Saf
carolina.saf@juridicum.su.se

I målet C-463/06 *FBTO Schadeverzekering NV mot Odenbreit*¹ har EG-domstolen (EGD) slagit fast att en skadelidande vid sitt eget hemvistforum kan väcka talan direkt mot en försäkringsgivare med hemvist i medlemsstat som meddelat en ansvarsförsäkring. Domen innebär en potentiell ökning av tvister vid skadelidandes hemvistforum, då en mycket mera restriktiv tolkning har förespråkats i den juridiska doktrinen. Domen rör i sak en ansvarsförsäkring för motorfordon (trafikskadeförsäkring). Emellertid omfattar tolkningsavgörandet alla typer av ansvarsförsäkringar i enlighet med ordalydelsen i Bryssel I-förordningen (BIF) artiklarna 11.2 jämförd med 9.1.b.

En allmän förutsättning för att dessa domsrättsregler skall kunna tillämpas är att den tillämpliga lagen medger direktkrav mot försäkringsbolaget. I det förevarande fallet följer denna rätt av den materiella bestämmelsen i artikel 3.1 i Fjärde motorfordonsförsäkringsdirektivet (4.MD).²

I. Inledning

En fråga av största vikt inom den internationella privat- och processrätten (IP-rätt) är den s.k. *kvalifikationen*. För att fastställa vilka domsrättsregler, lagvalsregler och slutligen vilka materiella regler i den tillämpliga lagen (lex causa) som skall tillämpas på ett visst rättsförhållande, måste rättsförhållandet kvalificeras. Kvalifikationen görs i enlighet med domstolslandets lag (lex fori), inklusive eventuella EG-rättsakter och implementerade konventioner. Således avgör lex fori frågan huruvida ett visst rättsförhållande exempelvis är inom- eller utomkontraktuellt till sin karaktär.

Metoden är egentligen densamma som när man inom civilrätten fastställer t.ex. huruvida avtalsrättsliga eller skadeståndsrättsliga regler är tillämpliga på ett visst nationellt rättsförhållande.

På privaträttens område regleras domsrättsfrågan i förhållande till medlemsstaterna av BIF och i resterande fall av RB 10 kap.³ Vad gäller lagvalsfrågan regleras *avtalsförpliktelser* av 1980 års Romkonvention, medan *försäkringsavtalsförpliktelser avseende risker*

¹ Carolina Saf är doktorand i internationell privat- och processrätt, J.K. (Stockholm), LL.M. in International Business Law (London)

belägna inom medlemsstatsterritorierna är särskilt reglerade i Andra och Tredje skadeförsäkringsdirektiven.⁴ Fr.o.m. den 11 januari 2009 ersätter Rom II-förordningen⁵ de autonoma reglerna avseende *utomobligatoriska förpliktelser*. Följaktligen är kvalifikationen av största vikt för att avgöra vilket regelverk som fastställer vilket lands lag som skall tillämpas. Lex causa för avtalsförpliktelser betecknas avtalsstatutet eller lex contractus, och för utomobligatoriska förhållanden skadeståndstatutet, lex loci delicti eller lex damni.

Det kommenterade rättsfallet rör ett direktkrav med anledning av en trafikskada och tillhörande motorfordonsförsäkring. Just *direktkravet* är en svårplacerad rättsfigur, då det rör sig om *en rättighet som är både utomobligatorisk och inomkontraktuell till sin karaktär*.⁶ Direktkravets nära anknytning till både skadeståndsrätten och försäkringsrätten återspeglas även i BIF artikel 10, enligt vilken talan mot en försäkringsgivare beträffande en ansvarsförsäkring också kan väckas vid skadestället.

Det är också viktigt – åtminstone ur ett IP-rättsligt perspektiv – att skilja mellan å ena sidan *rätten till direktkrav*, d.v.s. huruvida en sådan talan är tillåten, och å den andra sidan direktkravets innehåll, d.v.s. vad direktkravet omfattar och hur ersättningsanspråket beräknas.

Domsrättsregeln i BIF artikel 11.2 för direktkrav vid ansvarsförsäkring kan endast tillämpas om det föreligger en rätt till direktkrav enligt lex fori inklusive dess lagvalsregler.⁷

Traditionellt inom den svenska IP-rättsliga doktrinen har *rätten till direktkrav* ansetts följa av *skadeståndstatutet*.⁸ Det har också varit den traditionella utgångspunkten i Tyskland fram till år 1999 då lex loci delicti-regeln kompletterades med *försäkringsavtalsstatutet*.⁹ D.v.s. det föreligger en rätt till direktkrav om antingen skadestånd- eller avtalsstatutet medger direkt talan av den skadelidande gentemot skadevällarens försäkrings-

givare. I England däremot har frågan bedömts enligt försäkringsavtalsstatutet, vilket naturligtvis garanterar en större förutsebarhet för försäkringsgivarkollektivet.¹⁰

Lagvalsregeln i Rom II artikel 18 ger den skadelidande samma valmöjlighet som i tysk rätt, d.v.s. rätten att väcka talan direkt mot försäkringsgivaren regleras antingen av skadeståndstatutet eller försäkringsavtalsstatutet, och artikel 9 i 1971 års Haagkonvention om tillämplig lag på trafikolyckor har en liknande konstruktion.

Själva kravet som sådant torde dock kvalificeras som ett avtalsrättsligt anspråk gentemot försäkringsbolaget, eftersom anpråket följer av själva försäkringen. I kommissionens Motivering till det första förslaget om Rom II anges att “[u]nder alla omständigheter skall räckvidden för försäkringsgivarens förpliktelser avgöras enligt den lag som är tillämplig på försäkringsavtalet.”¹¹ Annorlunda uttryckt, en skadelidande bör inte få en bättre rätt än skadevällaren/försäkringstagaren gentemot dennes försäkringsbolag.¹²

En annan sak är att skadelidanden fortfarande kan rikta ett utomobligatoriskt skadeståndsanspråk gentemot skadevällaren.

Vad gäller specifikt trafikskador är ovanstående förhållande, mellan å ena sidan det utomobligatoriska skadeståndsanspråket och å den andra det inomkontraktuella försäkringsersättningsanspråket, reglerat i den svenska trafikskadelagen (TskL). Själva TskL bygger på principen om att de skadelidande skall rikta direktkrav mot skadevällarens, eller rättare sagt det skadeorsakande fordonets, försäkringsgivare. Emellertid är det inte uteslutet för en skadelidande att rikta en skadeståndstalan mot skadevällaren istället, se 18 § TskL. I sådant fall inträder skadevällaren i den skadelidandes rätt till trafikskadeersättning enligt 19 § TskL. Återkravsrätten är dock endast en subrogationsrätt, varför skadevällaren inte kan få mer än vad trafikskadeersättning uppgår till. Följaktligen är försäkringsgivarens an-

svar begränsat till vad försäkringen täcker.¹³

Emellertid är trafikskadeersättning mer komplicerad än så vid gränsöverskridande trafikolyckor. Exempelvis skall medlemsstaterna enligt Första och Tredje motorfordonsförsäkringsdirektiven garantera att en obligatorisk motorfordonsförsäkring för ett motorfordon hemmahörande i en EES-stat skall tillförsäkra en skadelidande minimum det försäkringsskydd som gäller enligt den obligatoriska försäkringen i skadelandet inom EES-området.¹⁴ Bestämmelserna har införlivats i svensk rätt genom 14 och 38 §§ TskL.

Lagvalsfrågan kommer dock inte fortsättningsvis att beröras i framställningen, då EGD:s tolkningsavgörande endast rör själva domsrättsfrågan.

2. Fakta i målet

Käranden Jack Odenbreit, med hemvist i Tyskland, var inblandad i en bilolycka i Nederländerna i december 2003. För den skada han ådrog sig, väckte han talan direkt mot skadevållarens försäkringsbolag, det nederländska försäkringsbolaget FBTO Schadeverzekering NV, vid sitt hemvistforum i Aachen, Tyskland.

3. Tolkningsfrågan

”Skall hänvisningen i artikel 11.2 i ... förordning ... nr 44/2001 ... till artikel 9.1 b i samma förordning förstås så, att den skadelidande kan väcka talan direkt mot försäkringsgivaren vid domstolen i den ort i en medlemsstat där den skadelidande har sin hemvist, om sådan direkt talan är tillåten och om försäkringsgivaren har sin hemvist i en medlemsstat?”¹⁵

Frågan rörde alltså *räckvidden* av hänvisningen till artikel 9.1.b, dvs. huruvida den skall tolkas extensivt eller restriktivt. En extensiv tolkning skulle innebära att den *skadelidande* kan åberopa *sitt eget hemvistforum* som en självständig domsrättsgrund. En rest-

riktiv tolkning å andra sidan skulle medföra att den skadelidande endast är hänvisad till de fora som uttryckligen uppräknas i artikel 9.1.b, dvs. ett slags härledd domsrätt vid *försäkringstagarens, den försäkrades eller en förmånstagares hemvistforum*.

4. EG-domstolens avgörande

Kommissionen och *Tyskland*, samt *Polen* inkom med yttranden om hur hänvisningen i artikel 11.2 skall tolkas. Alla tre var ense om att bestämmelsen bör tolkas så att en skadelidande kan väcka talan vid sitt hemvistforum under förutsättning att en direkt talan är tillåten och att försäkringsgivaren har sitt hemvist i en medlemsstat.

Kommissionen och *Tyskland* anförde att en bokstavlig tolkning av hänvisningen medför att skadelidandens talan omfattas av innehållet i artikel 9 i dess helhet. *Polen* anförde att den skadelidande skall omfattas av begreppet “förmånstagare” i artikel 9.1.b.

Även *EGD* tog sin utgångspunkt i ordalydelsen i artikel 9.1.b för att på så sätt fastställa räckvidden av hänvisningen i artikel 11.2. Härvid noterade *EGD* att artikel 9.1.b uttryckligen anvisar domsrätt till “domstolen i den ort där *käranden har hemvist*” – bestämmelsen är alltså inte begränsad till de uppräknade personernas hemvist. *EGD* menade dessutom att en sådan restriktiv tolkning skulle direkt strida mot lydelsen av artikel 11.2.¹⁶

Följaktligen resulterar redan en *lexikalisk tolkning* att *hänvisningen i artikel 11.2 utgör ett tillägg av kategorin skadelidande till listan över kärandekategorier i artikel 9.1.b*. *EGD* framhöll dock att resonemanget även grundar sig på en *teleologisk tolkning*. BIF:s ändamål vad gäller de särskilda bestämmelserna för försäkringsavtal är att skydda den svagare parten. Det finns inga godtagbara skäl till varför en skadelidande skall ges ett sämre skydd än övriga svaga parter. Särskilt inte i ljuset av 4 MD, som både föreskriver en rätt

till direkttalan mot försäkringsbolag och uttryckligen hänvisar till reglerna om kändforum i BIF artiklarna 9.1.b och 11.2.

EGD:s resonemang innebär även att det inte är nödvändigt att kvalificera den skadelidande som en förmånstagare i vid bemärkelse.

Avslutningsvis påminde EGD om att *ett visst rättsförhållandes kvalifikation enligt nationell rätt saknar betydelse vid tillämpningen av BIF:s bestämmelser*. De senare skall precis som all EG-rätt tolkas autonomt. Dessutom avser avsnitt 3 *behörighet vid försäkringstvister i allmänhet*. Följaktligen saknar den uppdelning mellan talan som avser avtal (artikel 5.1) respektive skadestånd utanför avtalsförhållanden (artikel 5.3), som återfinns i avsnitt 2, betydelse vid tillämpningen av domsrättsreglerna i avsnitt 3. *Det enda kravet för domsrätt enligt artikel 11.2 är att den nationella rätten (lex fori inklusive lagvalsreglerna) tillåter direktkrav mot försäkringsgivaren*. Naturligtvis måste även grundförutsättning för att BIF över huvud taget ska vara tillämplig vara uppfylld: att försäkringsgivaren har sitt hemvist i en medlemsstat. I annat fall löses domsrättfrågan med hjälp av de autonoma domsrättsreglerna, t.ex. RB 10 kap.¹⁷

5. Analys

Inledningvis kan nämnas att det i bl.a. engelsk, svensk och tysk IP-rättslig doktrin har anförts att bestämmelsen i BIF artikel 11.2 skall tolkas restriktivt.¹⁸ D.v.s. att den skadelidande enbart har en härledd rätt att väcka talan vid försäkringstagarens, den försäkrades eller en förmånstagares hemvist. Denna slutsats har sitt ursprung dels i lydelsen av motsvarande bestämmelse i Brysselkonventionen (BK), vilken utpekade "domstolen i den ort där försäkringstagaren har hemvist".¹⁹ Dels i uttalandet avseende denna i den förklarande rapporten, den s.k. Jenard-rapporten: "there is no provision giving jurisdiction to

the court for the place where the injured party is domiciled".²⁰ Följaktligen har EGD:s tolkningsavgörande kommit som en överraskning för många.

Emellertid har BIF artikel 9.1.b fått en helt annan lagteknisk konstruktion än sin föregångare i BK genom att uttryckligen ange "den ort där kändaren har hemvist" för att därefter räkna upp de kategorier som omfattas av regeln. En naturlig konsekvens av detta är också att hänvisningen i BIF artikel 11.2 får en annan och vidare innebörd än tidigare. Av samma anledning förlorar även Jenard-rapportens uttalande sin aktualitet, då respektive ordalydelse ej längre är densamma.

Således finns det egentligen inget att invända mot EGD:s tolkning av bestämmelserna, varken språkligt eller systematiskt. Detsamma gäller den tonvikt som EGD lagt vid försäkringsbestämmelsernas ändamål att skydda en svagare part. Utifrån det ändamålet är det naturligtvis inte rimligt att, när en skada omfattas av en ansvarsförsäkring med rätt till direktkrav, den skadelidande får ett sämre skydd jämfört med försäkringstagare, försäkrade eller förmånstagare. Särskilt inte när ansvarsförsäkringen omfattas av annan EG-rättslig skyddslagstiftning, som exempelvis 4.MD, som syftar till att stärka den skadelidandes rättsliga ställning.

En uppenbar effekt av domen är naturligtvis att en *försäkringsgivare måste räkna med ett större antal potentiella fora* vid en eventuell tvist. Eftersom det inte heller är möjligt att i förväg veta vem den (framtida) skadelidande är, eller i vilken medlemsstat hon har hemvist, är det också i viss utsträckning oförutsebart i vilken medlemsstat som en sådan process kommer att föras. I tysk doktrin²¹ har EGD i detta hänseende kritiserats för att lägga alltför stor vikt vid den skadelidandes perspektiv, jämfört med försäkringsgivarnas behov av förutsebarhet för att kunna planera sin verksamhet utan att den blir alltför kostsam. De ökade möjligheterna till forum shopping skulle

innebära ökade kostnader och det är försäkringstagarkollektivet som får betala slutnotan.

Ur den skadelidandes perspektiv däremot torde antalet tillgängliga fora minska, på samma sätt som artikel 9.1.b är begränsat till respektive kändekategori egot hemvistforum.²² Avgörandet begränsar alltså dessa till skadelidandens hemvistforum, deliktforum, samt försäkringsgivarens hemvistforum (inklusive etableringsställe).²³

Vad gäller kostnadsfrågan ur ett försäkringsgivarperspektiv, måste även hänsyn tas till den materiella regleringen i 4.MD. Utöver att 4.MD harmoniserar alla medlemsstaternas processrättsliga regler genom en rätt till direktkrav mot försäkringsgivaren ifråga, uppställer direktivet även ett krav på att dessa försäkringsgivare har en skaderegleringsrepresentant i varje medlemsstat, som handlägger och reglerar ersättningsanspråk som uppstår genom sådana gränsöverskridande olyckor.²⁴

Det obligatoriska systemet med skaderegleringsrepresentanter innebär att det redan inledningsvis finns en kontakt etablerad mellan försäkringsgivaren ifråga och den skadelidande via skaderegleringsrepresentanten i den senares hemviststat, för att fastställa ersättningsbelopp o.dyl. För det fall parterna inte kan enas i det sammanhanget, vore det än mer kontraproduktivt – och kostsamt – om parterna efter en utredning i medlemsstaten A, där den skadelidande har sitt hemvist, därefter vore hänvisade till att väcka talan i medlemsstaten B, på den grunden att försäkringstagaren, den försäkrade eller förmåntagaren har sitt hemvist där. Ett sådant förfarande innebär en risk för utdragna handläggningar, dubbla utredningar samt översättningskostnader för t.ex. intyg och andra officiella dokument.

BIF artikel 11.2, samt hänvisningen till artikel 9.1.b, är tillämplig på alla typer av ansvarsförsäkringar – inte bara vid trafik-

olyckor. EGD:s dom likaså. Emellertid torde den allmänna förutsättningen för domsrättsregelns tillämpning, d.v.s. att lex causa faktiskt tillåter direktkrav, tillsammans med det faktum att rätten till direktkrav vanligtvis är begränsad i de flesta rättsordningar, medföra att bestämmelsen inte får samma praktiska genomslagskraft avseende andra ansvarsförsäkringar. Därutöver är inte all verksamhet som omfattas av ansvarsförsäkringar lika mobilt gränsöverskridande som just trafikolyckor. Trots detta kan det finnas skäl att som försäkringsgivare orientera sig i medlemsstaternas interna rätt vad gäller rätten till direktkrav.

Noter

- ¹ Mål C-463/06 *FBTO Schadeverzekerings NV mot Odenbreit*, REG 2007 s. I-11321.
- ² Europaparlamentets och rådets direktiv 2000/26/EG av den 16 maj 2000 om tillnärmning av medlemsstaternas lagar om ansvarsförsäkring för motorfordon samt om ändring av rådets direktiv 73/239/EEG och 88/357/EEG (fjärde direktivet om motorfordonsförsäkring), EGT 2000 L 181/65.
- ³ Se närmare BIF artiklarna 2–4, samt artiklarna 59–60. Enligt det Parallella domsavtalet mellan Danmark och Gemenskapen, är BIF tillämplig även i förhållande till Danmark. Luganokonventionen är tillämplig i förhållande till Island, Norge och Schweiz.
- ⁴ Se artiklarna 7–8 i det Andra och artiklarna 27–31 i det Tredje skadeförsäkringsdirektiven (inklusive ändringar), samt RK artikel 1.3.
Direktiven 88/357/EEG om samordning av lagar och andra författningar som avser annan direkt försäkring än livförsäkring, och med bestämmelser avsedda att göra det lättare att effektivt utöva friheten att tillhandahålla tjänster, EGT 1988 L 172/1, samt 92/49/EEG om samordning av lagar och andra författningar som avser annan direkt försäkring än livförsäkring, EGT 1992 L 228/1.
- ⁵ Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 864/2007 om tillämplig lag för utomobligatoriska förpliktelser (Rom II), EGT 2007 L 199/40.

- ⁶ Zackariasson, Direktkrav, om rätt att rikta ansvar mot gäldenärens gäldenär, 1999 (cit. Zackariasson), s. 201 ff., särskilt s. 223. “[D]et är skadelidandens skadeståndsanspråk som ger upphov till försäkringsfallet.”
- ⁷ Jenard-rapporten, OJ 1979 C 59/1, s. 32.
- ⁸ Pålsson, Brysselkonventionen, Luganokonventionen och Bryssel I-förordningen, 2002 (cit. Pålsson), s. 144. Se även Act.Doc. La Haye 11 (1968) III s. 34 och 54.
- ⁹ EGBGB Artikel 40 Unerlaubte Handlung, 4 st. Kropholler, Europäisches Zivilprozessrecht, 8:e uppl. 2005 (cit. Kropholler), s. 206; Looschelders, Internationales Privatrecht – Art.3–46 EGBGB, s. 606 f.
- ¹⁰ Dicey/Morris/Collins, The Conflict of Laws, 14:e uppl. 2006 (cit. Dicey), s. 1915 ff.; Stone, EU Private International Law, 2006 (cit. Stone), s. 116.
- ¹¹ Förslag till Europaparlamentets och rådets förordning om tillämplig lag för utomobligatoriska förpliktelser (Rom II), 2003/168 (COD) s. 26.
- ¹² Zackariasson, s. 33 ff.
- ¹³ Karnov/Persson, Trafikskadelag, 19 § not 109.
- ¹⁴ Se artikel 3 i Rådets direktiv 72/166/EEG om tillnärmning av medlemsstaternas lagar och andra författningar om ansvarsförsäkring för motorfordon och kontroll av att försäkringsplikten fullgörs beträffande sådan ansvarighet, EGT 1972 L103/1, sv.spec.utg. 6 vol.1 s. 111, och artikel 2 i Rådets tredje direktiv 90/232/EEG av den 14 maj 1990 om tillnärmning av medlemsstaternas lagar och andra författningar om ansvarsförsäkring för motorfordon, EGT 1990 L 129/33, sv.spec.utg. 13 vol.19 s. 189.
- ¹⁵ Punkt 15.
- ¹⁶ Punkterna 24–26.
- ¹⁷ Se BIF artiklarna 2 och 60, samt 9.2. Vad gäller RB 10 kap. se BIF artikel 4.
- ¹⁸ England: Briggs/Rees, Civil Jurisdiction and Judgments, 4:e uppl. 2005, s. 96; Dicey, s. 435; Stone, s. 117. Sverige: Pålsson, s. 144. Tyskland: Kropholler, s. 199 och 206; jfr Schack., Internationales Zivilverfahrensrecht, 4:e uppl. 2006, s. 105.
- ¹⁹ BK artikel 8 p. 2, förf:s kursivering.
- ²⁰ Jenard-rapporten, s. 32.
- ²¹ Fuchs, IPRax 2008 s. 104.
- ²² Pålsson, s. 141 (angående de i BIF artikel 9.1.b uppräknade kändekategorierna).
- ²³ BIF artiklarna 8–11.
- ²⁴ 4.MD artiklarna 3 och 4.